

DI TÍCH LỊCH SỬ ĐƯỜNG TRƯỜNG SƠN - ĐƯỜNG HỒ CHÍ MINH

TRANG PHẠM*

Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh là một hệ thống giao thông, liên lạc, đường ống xăng dầu trải hàng ngàn km từ Nghệ An đến Bình Phước. Di tích bao gồm 37 điểm tiêu biểu¹ của Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh, trải dài từ Tân Kỳ (tỉnh Nghệ An) đến Lộc Quang (tỉnh Bình Phước).

1- Khái lược về lịch sử đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh

Tháng 1 năm 1959, Hội nghị Ban Chấp hành Trung ương Đảng lần thứ 15 (khóa II) mở rộng, do Chủ tịch Hồ Chí Minh chủ trì, họp tại Hà Nội, xác định: "Nhiệm vụ cơ bản của cách mạng miền Nam là giải phóng miền Nam, phương pháp cách mạng và phương thức đấu tranh là dùng bạo lực cách mạng, từ đấu tranh chính trị tiến lên kết hợp đấu tranh chính trị với đấu tranh vũ trang, đánh đổ quyền thống trị của đế quốc, phong kiến, trước mắt là đánh đổ tập đoàn thống trị độc tài Ngô Đình Diệm, tay sai của đế quốc Mỹ, thiết lập chính quyền cách mạng".

Thực hiện Nghị quyết của Trung ương Đảng và Nghị quyết của Tổng Quân ủy Trung ương, cùng với việc đẩy mạnh xây dựng quân đội cách mạng chính quy, từng bước hiện đại trên miền Bắc, Bác Hồ, Bộ Chính trị, Quân ủy Trung ương quyết định mở tuyến đường chiến lược vận tải quân sự từ miền Bắc xuyên qua dãy núi Trường Sơn trùng điệp và hùng vĩ để chi viện binh lực cho cách mạng miền Nam.

Ngày 5/5/1959, Trung tướng Nguyễn Văn Vịnh, Ủy viên Trung ương Đảng, Thứ trưởng Bộ Quốc phòng, Chủ nhiệm Ủy ban thống nhất Trung ương, thừa lệnh Bộ Chính Trị trực tiếp giao cho Thượng tá Võ Bẩm, nguyên Cục trưởng Cục Nông trường tổ chức "Đoàn công tác quân sự đặc biệt" làm nhiệm

vụ mở đường, vận chuyển hàng quân sự vào chiến trường, tổ chức đưa đón bộ đội, cán bộ, chuyển công văn, tài liệu từ Bắc vào Nam và từ Nam ra Bắc.

Ngày 19/5/1959, Thường trực Tổng Quân ủy triệu tập Ban cán sự, chính thức giao nhiệm vụ cho Đoàn mở đường Trường Sơn chi viện cho chiến trường miền Nam, vận chuyển gấp một số hàng quân sự theo yêu cầu của Liên khu 5, tổ chức đảm bảo cho 500 cán bộ hành quân vào chiến trường làm nòng cốt xây dựng lực lượng chủ lực. Với chiến lược bí mật, chủ động tiến công, Bộ Chính trị, Tổng Quân ủy yêu cầu Đoàn tuyệt đối giữ bí mật, không để đối phương biết được sự chi viện của miền Bắc đối với miền Nam, dù chỉ là một hoạt động nhỏ lẻ, đây là vấn đề có tính nguyên tắc.

Ra đời tháng 5 năm 1959, Đoàn được mang phiên hiệu Đoàn 559; ngày 19/5/1959 là ngày sinh của Chủ tịch Hồ Chí Minh, ngày Bộ Chính trị và Thường trực Tổng Quân ủy giao nhiệm vụ mở đường chiến lược Trường Sơn, được xác định là ngày truyền thống của Đoàn 559 - Bộ đội Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh.

Mùa hạ năm 1959, từ Khe Hó, phía Tây Vĩnh Linh, tỉnh Quảng Trị, Tiểu đoàn 301 - đơn vị đầu tiên của Bộ đội Trường Sơn, bí mật xuất quân, mở đường giao liên vận tải. "Đi không dấu, nấu không khói, nói không tiếng" là kỷ luật nghiêm ngặt của những đơn vị vận tải ngày đầu thành lập. Tiểu đoàn đã vượt đường số 9 trong điều kiện địch ngày đêm kiểm soát gắt gao để ngày 13/8/1959, giao chuyển hàng đầu tiên cho Liên khu 5.

Trong khi tuyến giao liên vận tải quân sự từ miền Bắc dọc theo dãy Trường Sơn tiến dần vào phía Nam, thì ở các tỉnh Trung Bộ, như Hà Tĩnh, Quảng Trị..., các con đường giao liên được mở tiếp vào các khu căn cứ; từ miền Đông Nam Bộ, các đội vũ trang tuyên truyền cũng tiến hành soi đường ra Bắc.

* Cục Di sản văn hóa

Thiết lập được tuyến hành lang giao liên từ Trung Bộ vào miền Đông Nam Bộ, tuyến giao liên vận tải quân sự Trường Sơn thật sự trở thành cầu nối giữa căn cứ địa miền Bắc với miền Nam.

Tròn 18 tháng, Đoàn vận tải quân sự chiến lược 559 đã giành được những thắng lợi bước đầu quan trọng trên con đường chiến lược Bắc - Nam. Từ những bước lạng lẽ soi lối mở đường đầu tiên, những người lính Trường Sơn đã thiết lập được tuyến hành lang giao liên vận tải quân sự dài hàng trăm ki-lô-mét trong điều kiện địa hình bị chia cắt và kẻ thù ngăn chặn quyết liệt. Theo những con đường ấy, một lượng lớn vũ khí, khí tài được chuyển giao cho lực lượng vũ trang Liên khu 5 và Tây Nguyên, hơn 2 nghìn cán bộ, chiến sỹ đã được đảm bảo hành quân vào các chiến trường.

Từ năm 1960, đế quốc Mỹ thực hiện chiến lược "Chiến tranh đặc biệt". Đường vận tải phía Đông Trường Sơn (Việt Nam) bị địch đánh phá ác liệt.

Được sự đồng ý của Đảng Nhân dân Cách mạng Lào, từ năm 1961, Đoàn 559 đã chuyển hướng mở đường vận chuyển sang phía Tây Trường Sơn (Lào).

Cùng với cán bộ, chiến sỹ ta, nhân dân các bộ tộc Lào đã góp công, góp của để mở đường, nhiều bản làng tự động dời nhà, bỏ nương rẫy để tuyến đường mới đảm bảo được yêu cầu "gần nhất, dễ đi nhất".

Với việc thực hiện tốt chủ trương mở thêm và xây dựng đường mới ở phía Tây Trường Sơn (Lào) và củng cố đường cũ ở phía Đông Trường Sơn, ta đã phá được thế độc tuyến; đặc biệt từ đường gửi công hàng, tiến tới mở đường dùng cho phương tiện thô sơ và bước đầu làm đường cho cơ giới hoạt động.

Bằng các phương thức mang vác, gửi thổ, bằng xe đạp, kể cả thổ bằng ngựa, bằng voi, chỉ trong 4 năm kể từ ngày thành lập, Đoàn 559 đã đưa được 4400 tấn vũ khí, đạn dược và hơn 31.000 cán bộ chiến sỹ vào chiến trường, góp phần đánh bại chiến lược "chiến tranh đặc biệt" của đế quốc Mỹ.

Thực hiện chủ trương của Trung ương Đảng "Dồn sức cho miền Nam, chuẩn bị phát triển phương thức vận tải cơ giới", ngày 17/6/1964, Trung đoàn 98 công binh, thuộc Đoàn 559 nhận lá cờ mang 4 chữ: "Mở đường thống nhất" hành quân đi mở đường cơ giới ở Trường Sơn. Ngày 9/8/1964, Trung đoàn 98 chính thức "bỏ nhất cuộc" đầu tiên xây dựng tuyến đường từ sông Sê Pôn đi sông Bạc. Từ đó, các tuyến đường càng vươn xa, những đoàn

xe càng lớn mạnh, thì sự đánh phá ngăn chặn của không lực Hoa Kỳ càng khốc liệt. Cuộc chiến đấu của Bộ đội Trường Sơn, thanh niên xung phong, dân công hỏa tuyến mỗi ngày một cam go.

Năm 1965, Mỹ ồ ạt đổ quân vào miền Nam thực hiện chiến lược "Chiến tranh cục bộ". Dựa vào Mỹ, Ngụy quân, Ngụy quyền Sài Gòn cũng dốc sức hòng mở rộng chiến tranh. Đồng thời, đế quốc Mỹ dùng không quân đánh phá ác liệt miền Bắc ngăn chặn sự chi viện từ xa cho chiến trường và phá hủy đường Hồ Chí Minh.

Nhằm kịp thời đối phó với chiến tranh ngăn chặn bằng không quân của Mỹ, bảo vệ hành lang tuyến vận tải chi viện và lực lượng vận tải cơ giới trên đường Trường Sơn, các đơn vị phòng không Trường Sơn đã chiến đấu dũng cảm, bắn rơi nhiều máy bay Mỹ. Trong trận chiến đấu bảo vệ trọng điểm Lăng Khăng - miền Tây Quảng Bình, xuất hiện gương chiến đấu vô cùng dũng cảm của anh hùng liệt sỹ Nguyễn Viết Xuân. Lời hô: "Nhằm thẳng quân thù mà bắn" của anh đã trở thành tư tưởng chỉ đạo, khẩu lệnh chiến đấu của lực lượng pháo phòng không Việt Nam trong những năm đánh Mỹ.

Để tăng nhanh lượng hàng chi viện cho chiến trường, đảm bảo cho lực lượng vũ trang chiến đấu với lực lượng lớn quân Mỹ và chư hầu, Bộ đội Trường Sơn đã thực hành vận chuyển bằng phương thức cơ giới là chủ yếu, tiếp tục mở đường vòng tránh, tăng cường đánh trả máy bay địch. Vì vậy, tuyến đường vận tải vẫn thông suốt. Dòng người, dòng xe vẫn không ngừng tiến ra mặt trận.

Hệ thống đường giao liên đi các hướng

Hệ thống đường giao liên từ 52 trạm ban đầu lên tới 67 trạm vào năm 1966, 76 trạm vào năm 1970 và 15 trạm cơ giới năm 1972. Từ năm 1973 đến 1975, bỏ hẳn giao liên bộ, thay thế bằng các Trung đoàn giao liên cơ giới.

Trên các tuyến đường Trường Sơn, có hàng chục Binh trạm, hàng trăm bến bãi, hàng nghìn nơi dấu quân, dấu xe, dấu hàng. Ở những nơi đó có các lực lượng giao liên, thanh niên xung phong, công binh mở đường. Lực lượng phòng không, thông tin, bảo vệ có khả năng hiệp đồng chiến đấu đảm bảo tuyến đường vận tải thông suốt, bất chấp cuộc chiến tranh ngăn chặn ngày càng ác liệt của không quân Mỹ.

Bộ trưởng Bộ Quốc phòng Mỹ Macnamara nói: "Mọi người vẫn thấy một khối lượng lớn người và

của vẫn tuôn chảy từ miền Bắc vào miền Nam, thế nhưng không thể làm thế nào ngăn chặn được nó”.

Hệ thống đường ô tô vượt Trường Sơn

Trong suốt 10 năm chiến đấu kiên cường (1965- 1975), Bộ đội Trường Sơn đã mở được mạng đường đa tuyến liên hoàn có tổng chiều dài gần 20.000km, với 5 trục dọc, 21 trục ngang.

- Từ năm 1961 đến 1964, mở đường 129 từ ngã ba Lăng Kháng tới mường Phìn (Lào).

- Năm 1965 - 1972, mở tiếp đường 128 tới Bạc rồi tới Phi Hà (Lào), mở thêm 3 trục vượt khẩu: Đường 20, đường 18, đường 16 và đường C4 ở Campuchia.

- Năm 1973 - 1975, hình thành 3 trục song song xuống phía Nam để cơ động các quân đoàn chủ lực:

*Trục Đông Trường Sơn: từ Tân Kỳ (Nghệ An), đến Chơn Thành (Bình Phước) dài 1.200km.

*Trục Tây Trường Sơn: từ đường 16 (phía Nam Lào) tới Bù Gia Mập (Bình Phước).

*Trục duyên hải quốc lộ 1: từ sông Bến Hải (Quảng Trị) đến bờ sông Sài Gòn, dài 1.286km.

- Trục ngang: từ các trục dọc có 21 trục ngang xuất phát từ 5 cửa khẩu của 5 tuyến đường, đó là: Đường 8, đường 12, đường 20, đường 18, đường 16..., tạo thành mạng đường liên hoàn đến tất cả các hướng chiến trường.

Đường ống xăng dầu

Từ năm 1968, Bộ đội Trường Sơn bắt đầu xây dựng đường ống xăng dầu từ Nam Đàn (Nghệ An), đến năm 1973, dòng xăng đã bơm tới Bù Gia Mập (Bình Phước). Hệ thống đường ống xăng dầu với 1.400km đường ống, 113 trạm bơm, 33 trạm cấp phát xăng dầu lớn, nhỏ, đưa dòng xăng từ miền Bắc đến các chiến trường chỉ cách Sài Gòn hơn 100km.

Đường ngụy trang kín

Từ mùa khô 1971 - 1972, để đối phó với máy bay AC.130 được trang bị hồng ngoại, có khả năng phát hiện mục tiêu ban đêm, Bộ đội Trường Sơn đã mở con đường ở những cánh rừng lớn có cây che phủ; ở những nơi không đủ cây che phủ, bộ đội ta chặt cành cây hoặc làm giàn phong lan ngụy trang kín đường cho xe chạy ban ngày, nâng tốc độ vận chuyển lên gấp 2 đến 3 lần so với tốc độ đi trong đêm tối. Con đường đặc biệt này dài tới 3.000km.

Đường sông

Từ những năm đầu, Bộ đội Trường Sơn đã tận dụng các sông, suối để vận chuyển hàng bằng thuyền, bè, hoặc thả hàng trôi sông để trạm phía dưới đón nhận. Đặc biệt, đã sử dụng công binh để

chinh phục những dòng thác dữ, sử dụng vận chuyển cơ giới (thuyền máy) trên sông. Chiều dài của hệ thống đường sông gần 500km.

Hệ thống thông tin

Để đảm bảo sự chỉ huy thông suốt trên toàn địa bàn rộng tới 132.000km², Bộ đội Trường Sơn đã xây dựng được hệ thống thông tin tải ba dọc theo đường Đông - Tây Trường Sơn, kéo dài tới Lộc Ninh, phối hợp với mạng thông tin tiếp sức được triển khai trên toàn tuyến. Ngoài ra, còn có mạng vô tuyến điện báo và hệ thống thông tin dây bọc ở tất cả các đơn vị.

Mạng lưới thông tin này đã đảm bảo sự chỉ huy thống nhất trực tiếp từ Tổng hành dinh Bộ Quốc phòng tới Bộ Tư lệnh Trường Sơn và các đơn vị trên toàn mặt trận, đảm bảo thông suốt, bí mật, kịp thời, bất chấp bom đạn của kẻ thù đánh phá ác liệt. Đặc biệt, mệnh lệnh Tổng tiến công chiến dịch Hồ Chí Minh của Đại tướng Võ Nguyên Giáp mùa Xuân năm 1975, đã truyền qua thông tin tải ba Trường Sơn đến các Quân đoàn, các đơn vị: “Thần tốc, thần tốc hơn nữa. Táo bạo, táo bạo hơn nữa. Tranh thủ từng giờ, từng phút xốc tới mặt trận, giải phóng miền Nam, quyết chiến và quyết thắng” (ngày 7/4/ 1975).

Những chiến dịch lớn

Có 5 chiến dịch Mỹ, Ngụy sử dụng binh chủng hợp thành, như: Khe Sanh, A Sầu, A Lưới, Bắc Tây Nguyên, điển hình là Chiến dịch đường 9 Nam Lào với mục tiêu là chặt đứt đường Hồ Chí Minh, triệt tận gốc nguồn tiếp tế của miền Bắc vào miền Nam và sang 2 nước bạn Lào, Campuchia, với sự tham gia của gần 40.000 quân Ngụy Sài Gòn, dưới sự yểm trợ của 6.000 quân Mỹ, cùng hàng trăm xe tăng thiết giáp và gần 1.000 máy bay chiến đấu. Nhưng chúng đã thất bại hoàn toàn trước sự chiến đấu anh dũng, sáng tạo của Bộ đội Trường Sơn và các lực lượng cùng phối hợp tác chiến.

Để chuẩn bị cho chiến dịch mùa Xuân 1975 có tính chất quyết định kết thúc chiến tranh, Bộ đội Trường Sơn vừa lập các kho hàng chiến lược đảm bảo hậu cần cho toàn chiến trường miền Nam, vừa mở thêm các tuyến đường mới về phía Đông; khôi phục cầu đường Quốc lộ 1A từ Quảng Trị đến Sài Gòn.

Sử dụng toàn bộ lực lượng với tổng số quân trên 120.000 người phục vụ các Chiến dịch Tây Nguyên, Chiến dịch Thừa Thiên Huế, Chiến dịch Đà Nẵng và đặc biệt, đã sử dụng 2 sư đoàn ô tô, với trên 2.000 xe vận tải, chở 3 quân đoàn chủ lực

của Bộ, với hơn 10 vạn quân, cùng binh khí kỹ thuật, thần tốc tiến về Sài Gòn, đập tan dinh lũy cuối cùng của chế độ Ngụy quyền Sài Gòn, hoàn thành sứ mệnh giải phóng hoàn toàn miền Nam, thống nhất đất nước, mở ra một kỷ nguyên mới cho toàn dân tộc.

Trong suốt cuộc chiến tranh, đường Hồ Chí Minh luôn trở thành trọng điểm đánh phá quyết liệt của địch bằng đủ các loại vũ khí hiện đại nhất, tối tân nhất. Hàng trăm chiếc máy bay đã rải chất độc hóa học dọc tuyến hành lang vận chuyển. Gần 4 triệu tấn bom đạn và các loại mìn được chế tạo tinh xảo ném xuống Trường Sơn nhằm phá đường, tiêu diệt các đoàn xe, hủy diệt mọi sự sống trên tuyến chi viện chiến lược. Những trọng điểm, như: Xiêng Phan, đèo Văng Mu, đèo Cốc Mọc (đường 128 Tây Trường Sơn), cụm trọng điểm ATP (đường 20)... trong hệ thống trọng điểm Trường Sơn, nổi tiếng bởi sự khốc liệt và mức độ hủy diệt của bom đạn Mỹ. Nhưng, cuộc chiến tranh ngăn chặn bằng các loại vũ khí điện tử hiện đại nhất của Mỹ đã bị thất bại trước ý chí chiến đấu kiên cường, sáng tạo của Bộ đội Trường Sơn.

2- Hiện trạng toàn tuyến đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh

*Theo tuyến đường Hồ Chí Minh từ Tân Kỳ, tỉnh Nghệ An qua các tỉnh Hà Tĩnh - Quảng Bình - Quảng Trị - Thừa Thiên Huế - Quảng Nam - Kon Tum - Gia Lai - Đắk Lắk - Đắk Nông - đến Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước, dài 1.375km.

* Theo tuyến Quốc lộ 1A từ Tân Kỳ - Vinh - Tp. Hồ Chí Minh - Bình Phước, dài 1.648 km.

Ở tuyến đường Hồ Chí Minh: Từ năm 1973, sau khi Hiệp định Pari về "Chấm dứt chiến tranh lập lại hòa bình ở Việt Nam" được ký kết, Bộ đội Trường Sơn đã bắt tay vào xây dựng cơ bản đường phía Đông Trường Sơn từ Tân Kỳ (Nghệ An) đến Chơn Thành (Bình Phước) thành con đường quốc lộ xuyên Bắc Nam để phục vụ nhu cầu quân sự và kinh tế dân sinh.

Từ Tân Kỳ đến Bắc Quảng Trị, đường 15 được cải tạo và nâng cấp, từ Nam Quảng Trị vào phía trong là đường 14. Đối với một số di tích nằm xa trục đường chính, thì có các đường nhánh hoặc đường công vụ, mặt đường lát đá học, đá ba và đường đất.

Ngã ba Đồng Lộc nhìn từ hướng Đông - Ảnh: Tư liệu Cục Di sản văn hóa

Các di tích liên hoàn với nhau bằng mạch thông tin hữu tuyến, thông tin tải ba và thông tin vô tuyến theo công việc quân sự cụ thể. Mạng lưới thông tin này luôn thông suốt từ Bộ Tư lệnh Trường Sơn đến các đơn vị trên toàn tuyến.

Riêng tuyến đường ống xăng dầu, từ năm 1968 đến năm 1971, Bộ đội Trường Sơn đặt đường ống từ Nam Đàn (Nghệ An), rồi Đức Thọ, Hương Khê (Hà Tĩnh) vào Khe Ve, qua đèo Mụ Giạ (Quảng Bình) sang Tây Trường Sơn (Lào). Từ đầu năm 1972, ở phía Đông Trường Sơn, bộ đội ta đặt ống từ Thạch Bàn, tỉnh Quảng Bình qua Quảng Trị - Thừa Thiên Huế - Quảng Nam - Kon Tum - Gia Lai - Đắk Lắk - Đắk Nông - đến Bù Gia Mập tỉnh Bình Phước. Hiện nay, hệ thống đường ống này chỉ còn dấu tích một số kho xăng dầu, riêng kho VK98 Lộc Quang còn tồn chứa.

Tháng 4 năm 2000, Nhà nước đã khởi công xây dựng đường Hồ Chí Minh hướng tuyến cơ bản theo đường 15 và đường 14 cũ. Sau 5 năm xây dựng giai đoạn 1, đường Hồ Chí Minh đã được đưa vào sử dụng.

Từ đường Hồ Chí Minh ngày nay, qua mỗi tỉnh đều có các trục đường ngang là tỉnh lộ dẫn tới hoặc đi qua di tích với đường cấp 4 miền núi, mặt đường bằng bê tông hoặc nhựa Atphan. Một số di tích ở cách xa đường lớn hiện đang sử dụng đường đất, phương tiện ô tô chưa vào đến di tích, như: Di tích Hang Chỉ huy sở Bộ Tư lệnh 559 - Hóa Tiến, di tích Hang Tổng kho NH (Quảng Bình), di tích Khe Hó (Quảng Trị).

Có 5/11 tỉnh (trong hệ thống di tích) có trung tâm hành chính tỉnh trên tuyến đường Hồ Chí Minh: Kon Tum, Gia Lai, Đắk Lắk, Đắk Nông, Bình Phước.

Ở tuyến Quốc lộ 1A: Trong chiến tranh, quốc lộ 1A từ Vinh (Nghệ An) đến Bắc sông Bến Hải (Quảng Trị) - từ năm 1973 được nâng cấp và cải tạo. Cuối năm 1974 - 1975, từ sông Bến Hải đến bờ sông Sài Gòn, các Trung đoàn Công binh Trường Sơn đã đảm bảo giao thông cho cơ giới và phương tiện quân sự hoạt động mau lẹ.

Hiện nay, theo chủ trương của Chính phủ, Quốc lộ 1A được xây dựng với quy mô 4 làn xe cơ giới và 2 làn hỗn hợp, tổng chiều rộng của đường là 20,5m, mặt đường công nghệ Aston (Mỹ).

Có 6/11 tỉnh (trong hệ thống di tích) có trung tâm hành chính tỉnh nằm trên Quốc lộ 1A: Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Bình, Quảng Trị, Thừa Thiên Huế, Quảng Nam.

Các di tích nằm xa Quốc lộ 1A, nếu hành trình trên quốc lộ 1A từ Bắc vào Nam, đã có các biển báo quan trọng để chỉ dẫn tới di tích.

Nhìn chung, các di tích trọng điểm trên toàn tuyến hiện nay đều thuận lợi trong việc tiếp cận, bảo tồn và phát huy giá trị di tích lâu dài, đóng vai trò đại diện cho hệ thống di tích Đường Hồ Chí Minh.

3- Giá trị lịch sử, văn hóa của di tích

Di tích Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh có giá trị lịch sử tiêu biểu và quan trọng. Suốt 16 năm bền bỉ xây dựng và anh dũng chiến đấu, Bộ đội Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh đã hoàn thành trọn vẹn sứ mệnh lịch sử mà Đảng, Quân đội, nhân dân giao phó, thực hiện thắng lợi sự chỉ viện của hậu phương lớn miền Bắc xã hội chủ nghĩa cho tiền tuyến lớn miền Nam, đánh bại cuộc chiến tranh xâm lược của đế quốc Mỹ, giải phóng hoàn toàn miền Nam, thống nhất đất nước. Lịch sử Bộ đội Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh gắn liền với toàn bộ tiến trình của cuộc kháng chiến chống Mỹ - những năm tháng chiến đấu quyết liệt nhất, hào hùng nhất và chiến thắng vĩ đại nhất của dân tộc Việt Nam trong thế kỷ XX.

Hệ thống đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh còn mang chức năng là một chiến trường hoàn chỉnh, một căn cứ chiến lược của 3 nước Đông Dương, có vai trò quan trọng trong các đòn chiến lược quyết định của cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước. Đường mòn Hồ Chí Minh không chỉ là một con đường tiếp tế, mà là biểu tượng của cả cuộc chiến tranh nhân dân Việt Nam.

Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh đã đi vào lịch sử như một con đường huyền thoại. Nó là

con đường thống nhất, nơi thử thách ý chí quyết tâm, lòng dũng cảm và sức chịu đựng của Bộ đội Trường Sơn, thanh niên xung phong, dân công hỏa tuyến và các lực lượng đã từng sống, chiến đấu trên tuyến đường này. Thắng lợi trong việc xây dựng tuyến vận tải chiến lược đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh là một trong những thành công lớn trong nghệ thuật chỉ đạo chiến tranh của Đảng ta, nó là một trường học đánh giặc và lao động, mở ra một triển vọng lớn, một tương lai cho dân tộc trên con đường đi lên xây dựng đất nước phồn vinh, giàu đẹp.

Có thể khẳng định, trí tuệ Việt Nam, ý chí Việt Nam và bao trùm là sức mạnh Việt Nam cùng với sự giúp đỡ quý báu của quốc tế đã làm nên con đường ấy. Đó là tài sản tinh thần vô giá mà các thế hệ người Việt Nam cần phải nâng niu, trân trọng.

Trong thời kỳ mới, khi nhân dân ta bước vào công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội, đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh, sẽ trở thành con đường xóa đói giảm nghèo của đồng bào trên dải Trường Sơn, con đường bảo vệ Tổ quốc, công nghiệp hoá và hiện đại hoá đất nước. Đường Hồ Chí Minh là hiện thực hoá con đường cứu nước mà Hồ Chí Minh đã chọn, được Đảng và nhân dân ta tiếp thu và khẳng định. Vì vậy, nó mãi mãi gắn với tên tuổi Hồ Chí Minh và trở thành Đại lộ Hồ Chí Minh, từ Cao Bằng đến mũi Cà Mau, trải dài theo đất nước trên dãy Trường Sơn hùng vĩ.

4- Thực trạng và phương hướng bảo vệ, phát huy giá trị di tích

Di tích Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh (phía Đông) nằm trong địa phận của 11 tỉnh ở Việt Nam. Trải qua thời gian hơn 1/2 thế kỷ tồn tại trong điều kiện thời tiết khí hậu khắc nghiệt, lại thêm nhu cầu phát triển kinh tế dân sinh ngay tại vùng đất trọng điểm năm xưa, đặc biệt là hệ thống đường đất, đường ống, hầm hào, lán trại, nay đang nằm trong đất canh tác..., đang bị biến dạng, cảnh quan bị phá vỡ. Tuy nhiên, còn nhiều di tích, như: bến cảng, đường đèo, hang đá (những nơi được dùng làm sở chỉ huy các binh trạm, bệnh xá, kho hàng... của Bộ đội Trường Sơn) vẫn còn nguyên trạng và được bảo vệ tương đối tốt. Các địa phương trực tiếp quản lý di tích nằm trên địa bàn mình.

Binh đoàn 12 - đơn vị kế thừa và phát huy truyền thống Bộ đội Trường Sơn, được Đảng, Nhà nước, Quân đội giao trọng trách khảo sát, đánh giá thực

trạng để có biện pháp khôi phục, bảo tồn những di tích trong hệ thống Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh. Từ lệnh Binh đoàn 12 ra Quyết định số 270/QĐ-BĐ ngày 26/7/2004, thành lập Ban Quản lý các Dự án đầu tư và Xây dựng trực thuộc Binh đoàn 12, trên cơ sở của Ban Quản lý Dự án Bảo tàng Đường Hồ Chí Minh, có nhiệm vụ, quyền hạn: thay mặt chủ đầu tư (Binh đoàn 12) quản lý đầu tư và xây dựng các dự án, trong đó có Dự án tôn tạo - bảo tồn Di tích lịch sử Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh. Các di tích tại các tỉnh có đường Hồ Chí Minh đi qua đã được Ban Quản lý Di tích các tỉnh kiểm kê, lập hồ sơ khoa học và khoanh vùng bảo vệ.

Ngày 30/7/2007, Thủ tướng Chính phủ có Quyết định số 123/2007/QĐ-TTg về việc phê duyệt Quy hoạch tổng thể bảo tồn, tu bổ, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử Đường Hồ Chí Minh - Đường Trường Sơn. Bộ Quốc phòng đã chỉ đạo Binh đoàn 12 triển khai các Dự án thành phần, gồm: Hoàn thiện hệ thống bia di tích Đường Hồ Chí Minh; Các di tích trọng điểm trên đất Quảng Bình; Khu quản lý, điều hành, phát huy giá trị di tích lịch sử Đường Hồ Chí Minh trên đất Quảng Bình.

Khi di tích được xếp hạng, Binh đoàn 12 - đơn vị chủ đầu tư và Hội Truyền thống Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh Việt Nam làm phương án xây dựng tổng thể, đồng bộ từ đơn vị chủ quản đến các thành viên trong hệ thống di tích Trường Sơn trên cơ sở của các biên bản, bản đồ quy hoạch khu vực bảo vệ di tích... Theo đó, Ủy ban nhân dân các tỉnh có di tích thuộc Đường Trường Sơn, đóng vai trò nòng cốt để khôi phục, tôn tạo và phát huy giá trị cũng như tiềm năng của di tích một cách bền vững.

- Bên cạnh đó, là việc xây dựng bản đồ du lịch, xuất bản sách về di tích mạng lưới Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh,... để quảng bá cũng như giáo dục, tuyên truyền, giới thiệu lịch sử Trường Sơn đối với khách tham quan và các thế hệ mai sau.

Với những giá trị đặc biệt của di tích, Thủ tướng Chính phủ đã quyết định xếp hạng Di tích lịch sử Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh (thuộc các tỉnh Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Bình, Quảng Trị, Thừa Thiên Huế, Quảng Nam, Kon Tum, Gia Lai, Đắk Lắk, Đắk Nông, Bình Phước) là di tích quốc gia đặc biệt (Quyết định số 2383/QĐ-TTg ngày 09 tháng 12 năm 2013)/.

(Theo Hồ sơ xếp hạng di tích - Tư liệu Cục Di sản văn hóa)

T.D

Chú thích:

1- 37 di tích tiêu biểu thuộc Đường Trường Sơn - Đường Hồ Chí Minh trọng điểm gồm:

Tỉnh Nghệ An:

1. Di tích Km0 - Tân Kỳ (thị trấn Tân Kỳ).

Tỉnh Hà Tĩnh

2. Di tích Ngã ba Đồng Lộc (huyện Can Lộc).

3. Di tích Hương Đô - Hương Khê (huyện Hương Khê).

Tỉnh Quảng Bình:

4. Di tích Ngắm Khe Rinh (huyện Minh Hóa).

5. Di tích Phà Gianh (huyện Bố Trạch).

6. Di tích Đèo Đá Đèo (huyện Minh Hóa).

7. Di tích Hang Hóa Tiến - Chỉ huy sở Bộ Tư lệnh 559 - Bộ đội Trường Sơn (huyện Minh Hóa).

8. Di tích Bến phà Xuân Sơn (huyện Bố Trạch).

9. Di tích Hang Thông tin Km4 - Đường 20 (huyện Bố Trạch).

10. Di tích Hang NH (Tổng kho NH) (huyện Bố Trạch).

11. Di tích Dốc Ba Thang - Đường 20 Quyết Thắng (huyện Bố Trạch).

12. Di tích Phà Long Đại (huyện Quảng Ninh).

13. Di tích Km0 - Đường 10 (huyện Quảng Ninh).

14. Di tích Cầu Ka Tang (huyện Tuyên Hóa).

15. Di tích Ngã tư Thạch Bàn (huyện Lệ Thủy).

16. Di tích Làng Ho (huyện Lệ Thủy).

17. Di tích Sở Chỉ huy Bộ Tư lệnh 559 - Hiền Ninh (huyện Quảng Ninh).

18. Di tích Hang Tám Thanh niên xung phong (huyện Bố Trạch).

Tỉnh Quảng Trị:

19. Di tích Khe Hó (huyện Vĩnh Linh).

20. Di tích Cầu treo Bến Tắt (huyện Gio Linh).

21. Di tích Nghĩa trang Liệt sỹ QG Trường Sơn (huyện Gio Linh).

22. Di tích Chỉ huy sở BTL559 (1974 - 1975) (huyện Gio Linh).

23. Di tích Cầu ĐăkRông (huyện Đăk Rông).

24. Di tích Cảng Đông Hà (thành phố Đông Hà).

Tỉnh Thừa Thiên - Huế:

25. Di tích Km0 đường B.45A (huyện A Lưới).

26. Di tích Km0 đường B71 (huyện A Lưới).

27. Di tích Cụm địa đạo Chỉ huy Sở Binh trạm 42 (huyện A Lưới).

28. Di tích Dốc Con Mèo (huyện A Lưới).

Tỉnh Quảng Nam:

29. Di tích Bến Giằng (huyện Nam Giang).

30. Di tích Khâm Đức - Chỉ huy sở tiền phương Bộ Tư lệnh Trường Sơn (huyện Phước Sơn).

Tỉnh Kon Tum:

31. Di tích Mô Ray (huyện Sa Thầy).

Tỉnh Gia Lai:

32. Di tích Ia Dom (xã Ia Dom - huyện Đức Cơ).

Tỉnh Đắk Lắk:

33. Di tích Serêpôc (huyện Buôn Đôn).

Tỉnh Đắk Nông:

34. Địa điểm bắt liên lạc Khai thông đường Hồ Chí Minh - đoạn Nam Tây Nguyên đến Đông Nam Bộ (huyện Đắk Song).

35. Di tích Bu Prăng (huyện Tuy Đức).

Tỉnh Bình Phước:

36. Di tích Bù Gia Mập (huyện Phước Long).

37. Di tích Kho xăng Lộc Quang (huyện Lộc Ninh).

(Ngày nhận bài: 29/4/2015; Ngày phản biện đánh giá:

03/5/2015; Ngày duyệt đăng bài: 06/5/2015).